

Висновки... У проведеному дослідженні розглянуті сутність, зміст та ознаки професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя, проаналізовані її структурні компоненти, та їхній взаємозв'язок, що дало підставу виділити групи мотивів, що достатньою мірою відображають сутність і зміст явища. Подальші дослідження необхідно спрямувати на детальніше вивчення особливостей професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів початкової школи та процес її формування під час вивчення предметів гуманітарного циклу.

Література

1. Дьяченко М.Н. Психология высшей школы. Изд. 2-е. перераб. и дополн. / М.Н.Дьяченко, П.А.Кандибович.– Минск.: Из-во БГУ, 1981. – 383 с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб.: Питер, 2000. – 215 с.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А.Климов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В.Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1990. – 117 с.
5. Любимова Г.Ю. Представления психологов-старшекурсников о своей будущей профессиональной деятельности / Г.Ю.Любимова // Вестник МГУ. – 2002. – №2. – С.64-73.
6. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А.Сластенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.
7. Мешко О.І. Педагогічна спрямованість як аспект формування професійної культури майбутнього вчителя / О.І.Мешко, Г.М.Мешко // Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в Європейський освітній простір. Матеріали регіонального науково-практичного семінару за ред. проф.Терещука Г.В.. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2007. – 177 с.
8. Чиркова Г.П. Формирование профессионально – педагогической направленности студентов национального факультета университета. Дис...канд. пед. наук: 13.00.01 / Галина Петровна Чиркова // ГОУ ВПО «Удмуртский государственный университет». – Ижевск, 2007. – 177 с.
9. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности / П.А.Шавир. – М.: Педагогика, 1981. – 96 с.
10. Яблонко В.Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості / В.Я.Яблонко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 220 с.

Анотація

У статті розглядаються сутність, зміст та ознаки професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя, проаналізовані її структурні компоненти та їхній взаємозв'язок.

Аннотация

В статье рассматривается сущность, содержание и признаки профессионально-педагогической направленности будущего учителя, проанализированы ее структурные компоненты и их взаимосвязь.

Summary

The article deals with the problem of professional pedagogical orientation of the future teacher, its content, features and structure components. The interconnection of the structure components is analyzed.

Ключові слова: спрямованість, професійна спрямованість, професійно-педагогічна спрямованість.

Ключевые слова: направленность, профессиональная направленность, профессионально-педагогическая направленность.

Key words: orientation, professional orientation, professional pedagogical orientation.

Подано до редакції 14.03.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц..Ольшанським Д.В.

УДК 37.01:371.134

© 2011.....Саприкіна Н.В.

ПЕДАГОГІЧНА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Глобальні соціально-економічні зміни, що відбуваються у нашій державі, вимагають підвищеної уваги до підготовки якісних педагогічних кадрів. Сучасний вчитель має бути готовим до інноваційної педагогічної діяльності, прийняття швидких конструктивних рішень, відходу від стереотипності не лише у діяльності, але й мисленні, поглядах тощо.

Сучасна система освіти вимагає від вчителя уміння спрямувати навчально-виховний процес на формування у його суб'єктів здатності самостійно, цілеспрямовано й відповідально навчатися, реалізовувати себе в умовах динамічного розвитку світу, готовності до творчої праці та професійного розвитку. Ці завдання

може виконати лише креативний педагог. Адже навчання тоді стане творчим, коли діяльність буде організовуватися й спрямовуватися до якісно нових результатів як у навчанні, так і в розвитку учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Різні аспекти креативності, творчості були предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: Ж.Адамара, Б.Ананьєва, Д.Богоявленської, О.Пономарьова, В.Роменця, С.Сисоєвої, В.Біблера, Дж.Гілфорда, Р.Стенберга, П.Торренса, Г.Буша, М.Бердяєва, І.Канта та ін. Формування креативності викладача вищої школи в системі неперервної освіти, педагогічні умови розвитку творчих здібностей досліджували О.Морозов; Г.Семьонова, М.Мусійчук. Значну кількість дисертаційних досліджень присвячено проблемам розвитку педагогічної креативності, творчих здібностей вчителів різних фахів – математики, початкового навчання, іноземних мов, трудового навчання, музики, фізкультури тощо (А.Буреніна, З.Левчук, Л.Покровщук, Р.Серьожникова, О.Сидоренко, М.Стась, С.Олійник, Н.Устинова, С.Хмельковська, І.Шинтягіна та ін.).

Проте, значні протиріччя й досі викликає недостатня розробленість теоретичних засад креативності, її структури, відсутність технік, систем вправ і завдань розвитку креативних здібностей під час вивчення різних дисциплін, критеріїв визначення сформованості творчого потенціалу особистості тощо.

Формулювання цілей статті... Мета нашої статті – охарактеризувати педагогічну креативність вчителя шляхом з'ясування сутності понять “креативність”, “творчість” “педагогічна творчість”.

Виклад основного матеріалу дослідження... Варто зазначити, що поняття „креативність” нерозривно пов'язане із поняттям „творчість”. Часто ці поняття використовуються як синонімічні, що зумовлено, насамперед, походженням терміна „креативність” (від лат. creatio – творіння, від англ. creativity – творчий потенціал, творчі здібності), тобто походження поняття передбачає наявність елемента творчості.

На сьогодні в науковій літературі поняття „креативність” переважно вживається замість терміну „творчі здібності”. Проте, креативність, на думку багатьох вчених, слід визначати не як певну творчу здібність, а як здібність до творчості. Так, О.Куцевол зазначає, “...що творчість слід розуміти як характеристику діяльності суб'єкта, підкреслюючи в ній процесуально-результативну сторону; а креативність – як властивість обдарованої особистості, що є детермінантою творчого ставлення людини до світу, виокремлюючи в ній суб'єктивно-зумовлену сторону”[4]. Тож, поняття “творчість”, “креативність” є дуже схожими, але не тотожними.

Автори концепції креативності Д. Гілфорд, П. Торренс Г. Сельє підкреслюють, що креативність є загальною особливістю особистості (здатністю, диспозицією, рисою – за різними авторськими тлумаченнями) і впливає на творчу продуктивність незалежно від сфери прояву особистісної активності. Зокрема, перший вчений зазначає чотири основних ознаки креативності: оригінальність; семантична гнучкість; образна адаптивна гнучкість; семантична спонтанна гнучкість.

А. Грецов [2] називає два прояви креативності:

1) діяти продуктивно в певних ситуаціях невизначеності, коли бракує інформації та відсутні певні способи розв'язання проблеми;

2) створювати нові продукти діяльності, що відрізняються оригінальністю.

Така думка вченого дає підстави схарактеризувати особливості креативності:

– неспецифічність (вона не пов'язана з певною діяльністю, можлива у будь-якій сфері життя людини);

– креативність – “...це не одичина здатність, а комплекс особливостей інтелекту та якостей особистості, а також загальна життєва позиція людини [2, с. 9];

– керованість та можливість розвитку (її можна активізувати й тренувати, про що свідчать численні програми тренінгів креативності;

– сфера прояву креативності не лише в певних видах діяльності людини, а й будь-яких життєвих ситуаціях, що потребують нового підходу;

– креативність не є здібністю певних людей, її можна і треба розвивати кожному.

У педагогічній науці творчість, насамперед, визначається у контексті категорії педагогіки творчості – галузь загальної педагогіки, що досліджує “...формування творчої особистості, розвиток та саморозвиток її творчих можливостей у процесі освіти та навчання; створення психолого-педагогічних умов для прояву творчого потенціалу особистості в суспільно-корисних і індивідуально-значущих для неї видах життєдіяльності” [4, с. 83], – як її феномен і стосується навчально-виховного процесу.

Педагогічна творчість – “... це особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителя і учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя” [5, с. 361]. До власне педагогічних ознак творчості вчені відносять такі:

1) об'єктом і результатом є людина (учень);

2) постійний розвиток дитини;

3) важкопрогнозований, часом непередбачуваний результат педагогічної творчості;

4) наявність професійних здібностей;

5) особистісні якості педагога тощо.

В.Кан-Калик [2], визначивши творчу діяльність вчителя, як важливу обов'язкову умову педагогічного процесу, розглядав її у таких аспектах:

– професійному (педагогічна техніка вчителя, теоретичні знання, педагогічний досвід особистісно опосередкований);

– особистісному (сукупність здібностей і здатностей педагога, що є необхідними для успішної організації навчально-виховного процесу – міміка, акторські здібності, здатність керувати емоційно-психологічним станом, постановка голосу тощо);

– світоглядному (соціальні орієнтири в педагогічній діяльності, творчий пошук);

– етичний (моральні цінності особистості вчителя);

– естетичний (здатність до співпереживання зі сторони як вчителя, так і учнів).

Під процесом педагогічної творчості дослідник розуміє творчу взаємодію вчителя й учнів, результатом якої є якісне перетворення учнів. Якщо вчитель не переслідує завдання перетворити особистість учня, обмежується лише інформаційним викладом, "... то він відходить від творчості, і педагогічний процес руйнується" [2, с.21]. Ці завдання мають бути вирішені протягом таких етапів:

1) виникнення педагогічної ідеї;

2) розробка ідеї;

3) втілення ідеї в діяльність, спілкування;

4) аналіз та оцінка результатів творчості.

Педагогічна творчість, виступаючи важливим компонентом у структурі індивідуального стилю професійної діяльності вчителя, має такі особливості:

– регламентованість у часі й просторі (на відміну від художньої творчості, педагогічна діяльність вчителя виявляється більш прогнозованою, творчий процес – взаємопов'язаний і динамічний). Часова обмеженість структури творчого процесу вчителя, наголошує В. Кан-Калик, заважає "...вибору кращого варіанта вирішення проблемної ситуації, оскільки педагог у вирішення творчого завдання поставлений у певні часові рамки (час, відведений на підготовку до уроку, непередбачені проблемні ситуації в діяльності... тощо)" [2, с. 26];

– складність і варіативність взаємозв'язків між вчителем і учнем, їх спільна творча діяльність;

– результат педагогічної творчості (формування творчої особистості учня) хоч і переважно прогнозований, проте характеризується тривалістю свого прояву і вимірюється порівняно з вихідними значеннями;

– залежність від методичної підготовки, рівня технічного обладнання й уміння ним користуватися;

– психологічна готовність учнів, адекватність поведінки у діяльності.

Важливого значення також набуває створення сприятливої атмосфери, доброзичливості з боку вчителя, відмови від критичності суджень; забезпечення освітнього середовища новими об'єктами; стимулювання учнів, заохочення до висловлення власних думок, ідей; особистого прикладу педагога під час розв'язання проблемної ситуації, тобто можливість для наслідування творчого підходу. Інформаційні технології сприяють реалізації цих підходів, оскільки в сучасному інформаційному середовищі є фактори активізації творчого процесу, що проявляються за умови використання творчих завдань.

Творчі педагогічні завдання можуть вирішуватися за допомогою як свідомих прийомів, методів, способів, так і несвідомих – інтуїція, уява тощо. Проте найефективнішим є такі завдання, для вирішення яких необхідно поєднати обидва способи вирішення. Уміння їх вирішувати, на думку В. Кан-Калика, формує зі студентів справжніх вчителів. Науковець виокремлює творчу процедуру та технологію вирішення проблемних завдань: 1) усвідомлення педагогічної проблеми (часто вчитель пропускає цю фазу, переходячи одразу до другої); 2) прийняття рішення.

С.Сисоева [4, 5] визначає принципи педагогічної творчості вчителя: принцип суб'єктивності навчання; принцип діагностики; принцип оптимальності; принцип взаємозалежності; принцип фасилітації; принцип доповнення; принцип варіативності; принцип креативності. Принцип креативності у професійній підготовці майбутніх учителів та навчально-виховному процесі полягає у максимальній орієнтації на творче начало у навчальній діяльності, засвоєнні власного досвіду творчої діяльності. Йдеться не про просте «видумування» завдань за аналогією, а передусім мається на увазі формування в учнів здатності самостійно знаходити рішення завдань, які не зустрічались раніше, самостійне «відкриття» нових способів дій.

Саме тому креативний компонент є дуже важливим у структурі інноваційної діяльності, для формування якого традиційно у навчально-виховному процесі використовуються такі форми навчання, як діалог, дискусія, ділові ігри, методи проблемного, евристичного та розвивального навчання.

Серед етапів розвитку креативності вчителя можна виокремити наступні:

– початковий (вчитель залишається у межах засвоєних базових способів діяльності; утруднені дії, що виходять за межі загальноприйнятих, відсутня ініціатива в постановці цілей; цей етап характеризується низьким рівнем креативності);

– середній (вчитель реалізує власні ідеї, порівнюючи між собою різноманітні інноваційні зразки; на основі спостережень, узагальнення фактів приходиться до створення більш ефективних способів діяльності або конкретних педагогічних знахідок);

– високий (рівень креативності виявляється у накопиченні спостережень, коли педагогічні знахідки стають для вчителя стимулом до дослідження, пошуку альтернативи, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків і залежностей; діяльність набуває власне дослідницького характеру).

Характеризуючи творчого вчителя, С.Сисоєва [5, с. 83] наголошує на сформованості у нього педагогічної креативності особистості та загальних психолого-педагогічних, специфічних (предметних) знань, сформованості умінь і навичок володіння прийомами та методами творчого розвитку учнів. До ознак педагогічної креативності особистості вона відносить такі: високий рівень соціальної і моральної свідомості; високий рівень культури; пошуково-перетворювальний стиль мислення; розвиненість інтелектуально-логічних здібностей; комунікативні здібності; фантазія й уява; специфічні особистісні якості (свідомість, цілеспрямованість, самостійність тощо); специфічні мотиви (самореалізація, творчий інтерес, бажання високої результативності власної педагогічної праці тощо).

Дослідниця, висловлює слушну думку про те, що визначити рівень такої креативності можливо лише за умови комплексного аналізу різних напрямів діяльності педагога – дидактичної, виховної, організаційно-управлінської, самовдосконалення, громадсько-педагогічної. Таких рівнів, на думку вченої, існує чотири: 1) репродуктивний – вчитель обирає з педагогічного досвіду попередників ті методики, які, на його думку, є найефективнішими в конкретних умовах його діяльності; 2) раціоналізаторський – передбачає внесення змін, коректив в існуючі методики на основі власної педагогічної праці, досвіду; 3) конструкторський – вчитель вибудовує власні способи вирішення педагогічних проблем на основі власного досвіду, самоаналізу, психолого-педагогічних знань про своїх учнів та методик, що вже існують; 4) новаторський – в основу вирішення педагогічних проблем покладено принципово нові оригінальні засади.

Таким чином, педагог, який є здатним до креативної діяльності, має поєднувати собі потяг до розвитку власних творчих сил і здібностей, постійного зростання та збагачення внутрішніх можливостей, підвищення якості своєї професійної діяльності, орієнтацію на вищі загальнолюдські цінності. Організація такої діяльності має відбуватися з урахуванням таких принципів:

– моделювання ситуацій новизни, невизначеності, що дозволяє позбавитися стереотипності, вільно обирати оригінальні шляхи розв'язання, алгоритми виконання дій;

– позитивний зворотній зв'язок, відмова від критики змісту роботи, що дозволяє створити позитивний емоційний настрій, який сприяє роботі. (критика у роботі блокує прояв креативності у її виконавців, що є особливо важливим на стадії генерування ідей, тому необхідно відмовитися від критичних суджень, зауважень як з боку вчителя, так і учнів);

– баланс між інтуїцією та критичним мисленням, що використовується на різних етапах вирішення проблеми: постановка проблеми – критичне мислення, генерація ідей про способи її вирішення – творче мислення, уява, інтуїція;

– залучення до змісту занять особистісного життєвого досвіду учнів, що дає змогу порівняти отриманий досвід як минулий, так і майбутній з подіями власного життя;

– широке використання технічних засобів навчання, що сприяють як розвитку властивостей творчого мислення та уяви, так і активізації учасників навчального процесу, відмові від шаблонності та стереотипності.

Висновки... Отже, педагогічна креативність визначається соціальним замовленням суспільства і внутрішньою педагогічною мотивацією самого педагога. Розвиток такої креативності має важливе значення для виникнення нових ідей, думок, поглядів, написання програми, підручника, посібника тощо. Уміле застосування креативності дає змогу педагогові моделювати можливі зміни в організації, структурі та змісті навчального процесу, успішно долати труднощі у процесі викладання. Вона завжди пов'язана з усвідомленням мети і з виробленням системи дій для її досягнення. Вирішення проблемної ситуації полягає в тому, що педагог, перше, адекватно оцінює наявні умови і свої можливості, по-друге, вибирає і здійснює найбільш оптимальне рішення. Педагогічна креативність вчителя поєднує знання не тільки теоретичного матеріалу, але й передового досвіду інших педагогів, що особистісно опосередковується й узагальнюється.

Література

1. Борисов В.В. Використання інформаційних технологій для розвитку творчого мислення / В.В. Борисов С.В. Борисова // Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_authors_borisov_vv_borisova_sv/
2. Грецов А. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов / А. Грецов. – СПб. : Питер, 2008. – 208 с.

3. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 142 с.
4. Куцевол О.М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : Дис... д-ра наук : Ольга Миколаївна Куцевол 13.00.02. – Київ, 2007. – 448 с.
5. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : [підручник] / Світлана Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
6. Сисоєва С.О. Психологія та педагогіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання / С.О. Сисоєва, Т.Б. Поясок. – К. : Міленіум, 2005. – 520с..

Анотація

У статті розглядається проблема розвитку педагогічної креативності вчителя як необхідна складова професійної діяльності, аналізуються етапи формування педагогічної креативності, рівні, принципи її організації.

Аннотация

В статье рассматривается проблема развития педагогической креативности учителя как необходимая составляющая профессиональной деятельности, анализируются этапы формирования педагогической креативности, уровни, принципы ее организации.

Summary

The problem of the development of pedagogical creativity of teacher as a necessary part of professional activity is considered in the article. The author analyzes the stages of formation of pedagogical creativity, levels and the principles of its organization.

Ключові слова: креативність, творчість, педагогічна творчість, педагогічна креативність, етапи розвитку й рівні креативності вчителя.

Ключевые слова: креативность, творчество, педагогическое творчество, педагогическая креативность, этапы развития и уровни креативности учителя.

Key words: creativity, pedagogical creativity, pedagogical creativity, development stages and levels of pedagogical creativity.

Подано до редакції 18.03.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Нищетою В.А.

УДК 378.147

© 2011..... **Скворцова С.О.**

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ: МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема професійної компетентності учителя широко обговорюється у наукових колах України. Цьому сприяють ті передумови, що послужили основою для її розробки – дослідження процесу та структури педагогічної діяльності, (Ю.Бабанській, І.Зимняя, І.Ісаєв, В.Краєвський, Н.Кузьміна, І.Лернер, Е.Лященко, С.Петрушкін, М.Скаткін, В.Сластьонін, Е.Смірнова, Н.Стефанова, А.Уман, Е.Шиянов та ін.), особистості вчителя, його професійних якостей (І.Зязюн, В.Галузинський, М.Євтух, Г.Костюк, Н.Кузьміна, Н.Левітов, А.Маркова, Д.Самуйленків, Л.Столяренко, І.Страхів, В.Сухомлинський та ін.). Науково-педагогічні основи підготовки вчителя та становлення професіоналізму особистості педагога, його кваліфікаційних характеристик, професіограм були докладно з'ясовані ще, починаючи із радянських часів (О.Абдулліна, В.Андрущенко, Ю.Бабанський, Г.Балл, А.Бойко, В.Володько, Н.Гузій, К.Дурай-Новакова, І.Зязюн, І.Колесникова, А.Кузьмінський, З.Курлянд, О.Мороз, А.Пискунів, В.Розов, В.Сластьонін, Л.Спінін та ін.). Сутність й зміст процесу формування готовності майбутніх педагогів до педагогічної діяльності виявлено у наукових працях О.Біди, Л.Кондрашової, М.Коць, Н.Кузьміної, С.Литвиненко, А.Ліненко, О.Савченко, В.Сластьоніна та ін. Всі ці наукові доробки створили підґрунтя до нового напрямку педагогіки вищої школи, який полягає у формуванні в майбутніх учителів професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблема професійної компетентності вчителя суміжна із багатьма педагогічними проблемами, що пов'язані із формуванням особистості вчителя, його майстерності, готовності до педагогічної діяльності тощо. Так, необхідною складовою професіоналізму людини є професійна компетентність. А складовим компонентом професійної компетентності педагога є готовність до педагогічної діяльності.

Розвитку професійної компетентності вчителя присвячені роботи Н. Бібик, Л.Ващенко, І.Зимньої, Б.Ельконіна, Н.Кузьміної, Л.Карпової, М.Кадемії, А.Коломієць, О.Локшиної, А.Маркової, Л.Мітіної, О.Овчарук, Є.Павлютенкова, Л.Парашенко, О.Пометун, І.Прокопенко, С.Ракова, І.Родигіної, О.Савченко, Г.Тарасенко, С.Трубачевої, А.Хуторського, М.Чошанова, В. Шахова та ін. Між тим, до цих пір не існує загальноприйнятого визначення цього поняття, дослідники здебільше вивчають лише окремі його сторони.

У науковій думці пострадянських країн у розумінні категорії „професійна компетентність вчителя” та структури цієї дефініції можна виділити наступні напрямки: